

ՆԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԷՍՏՈՆԻԱՅՈՒՄ

Ֆիննական ծոցի ափերին փարածվող Էստոնական երկրում հայերը հաստատվել են 19-րդ դարի 30-ական թվականներին: Նրանք բալթյան այդ երկիր են եկել բացառապես ուսանելու նպատակով և թվապես շատ քիչ լինելով ի վիճակի չէին եկեղեցի ունենալու: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո և հարկապես վերջին փարիններին Էստոնիայի հայերի թիվն ավելացավ և հասավ 2000 հոգու: Նրանք հիմնականում ապրում են մայրաքաղաք Տալլինում, ինչպես նաև Տարբու, Պայդե, Վալգե, Էլվա և Պուխյա քաղաքներում:

1988 թ. Տալլինում սրբեղծվել էր հայկական մշակութային ընկերություն (նախագահ՝ Ա. Դավիդյան), որի նպատակն էր նպաստել Էստոնիայի հայերի հայապահպանության գործին, ինչպես նաև փարածելու Էստոնական մշակույթը, զարգացնելու հայ-Էստոնական բարեկամական կապերը: 1989 թ. ձմռանը նման կազմակերպություն սրբեղծվել էր Տարբու քաղաքում (նախագահ՝ Ռ. Գրիգորյան): Տալլինի մշակութային ընկերության նախաձեռնությամբ առաջին անգամ Էստոնիայում լույս ընծայվեց հայերեն լրագիր՝ «Վահագն» անունով, որի փալաքանակը 1500 էր և փարածվում էր ոչ միայն Էստոնիայում, այլև Նայաստանում ու այլ երկրներում: Այդ լրագրի առաջին համարում փալագրված Ա. Դավիդյանցի հաշվեդրությունում ասվում էր, որ Տալլինում սրբեղծվել է հայկական եկեղեցական համայնք:

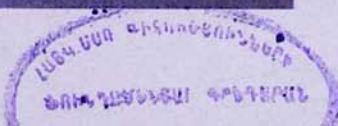
1993 թ. նոյեմբերի 11-ին Էստոնիայի ներքին գործոց մինիստրությունը գրանցեց հայկական եկեղեցական համայնքը: Սրբեղծվեց ութ հոգուց բաղկացած համայնքային խորհուրդ, որի նախագահ ընտրվեց Գարիկ Իկնոյանը: Նրան հետո փոխարինեց Կարեն Տեր-Ղովհաննիսյանը: Գ. Իկնոյանն այժմ Նայաստանի Նանրապետության պարլամենտի հյուպատոսն է Էստոնիայում: Նոգևոր խորհրդի իրավասության ներքո անցավ 1998 թ. հիմնադրված Տալլինի հայկական մշակութային ընկերությունը: Կար եկեղեցական համայնք, բայց չկար եկեղեցի, որի բացակայությունը զգալի էր մասնաւորված և հոգևոր սննդից զրոկված Էստոնահայ գաղութի կյանքում:

Ահա այս պայմաններում հայերին օգնության ձեռք մեկնեցին Էստոնացիները: 1994 թ. մայիսի 10-ին Էստոնական ավերարանական-յութերական Եկեղեցու վարչությունը, առանց փոխապաշտման, 99 փարով հայերին վարձով փվեց Տալլինի կենտրոնում գրնվող Մուրե Յասանի հինավուրց եկեղեցին: Ըստ գրավոր փեղեկությունների, այդ եկեղեցին կառուցվել է մոտավորապես 1237 թվականին: Խորհրդային իշխանության փարիններին եկեղեցին վերածվել էր պահեստի և բնականաբար գրնվելիս է եղել շատ վատ վիճակում:

Եկեղեցական խորհրդի առջև ծառացավ եկեղեցու հիմնովին վերականգնման ոչ դյուրին խնդիրը: Ի պարիվ եկեղեցական խորհրդի և, ընդհանրապես, Տալլինի հալափաքյալ հայերի, պեպք է ասել, որ նրանք կարողացան վերականգնել եկեղեցին և հարակից փոքրիկ բակը: Եկեղեցին վերանվանվեց Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ: Շրջակա փարածքը (շուրջ 900 քառակուսի մետր), որը նույնպես փրվել էր հայերին, նախաւրեւում է կիրականորյա դպրոցի և մշակույթի փան շինարարության համար: Տարբուի համալսարանի պրոֆեսոր Ռաֆիկ Գրիգորյանը Էստոնիայի հայ գաղութի պարմությանը նվիրված իր գրքույկում, որը

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დედაქალაქი თბილისი

ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԲԱԿՈՒՄ ՏԵՂԱՂՎԱՆ ԽԱՉԺԱՐԸ

լույս է տեսել Նարվա քաղաքում էստոններն ու ռուսներն լեզուներով, մանրամասն գրել է եկեղեցու վերանորոգման մասին:

1997 թ. Տալլինի հայկական եկեղեցու համար Էջմիածնից ուղարկվեց քահանա, բայց նյութական միջոցների չգոյության և տեղում չգրանցվելու պատճառով նա ստիպված եղավ ելք վերադառնալ: Հոգևոր հովիվի պարտականությունները հանձնվեցին դպիր Արմեն Անդրեասյանին, որի հոգևոր գործունեության շրջանակը բնականաբար սահմանափակված էր իր ունեցած հոգևոր աստիճանի շրջանակում: Փաստորեն եկեղեցական ծառայություններն իրականացվում էին այն ժամանակ Ս. Պետրերբուրգի հայոց հոգևոր հովիվ Եզրաս արեղայի (այժմ՝ Եզրաս եպիսկոպոս) միջոցով, որն, ի դեպ, մշտապես մեծ օգնություն է ցույց տալիս նորաբաց եկեղեցուն: Այժմ եկեղեցու հովիվն է Ս. Էջմիածնից ուղարկված Գառնիկ քահանա Լուսինյանը:

Ստորև անհրաժեշտ ենք համարում համառոտ տեղեկություններ տալ Հայոնիայի հայ գաղութի վերաբերյալ: Գաղութի պատմությունը սկսվում է 1830 թվականից, երբ հայ մեծ լուսավորիչ Խաչատուր Աբովյանը Դորպատի համալսարանի ռեկտոր պրոֆ. Ֆ. Պարրոտի հրավերով ժամանեց այդ քաղաք (այժմ՝ Տարպու) և վեց տարի սովորեց այնտեղ: Երկու տարի անց Դորպատ է գալիս Ստեփանոս Նազարյանը՝ «Հյուսիսավայի» ապագա խմբավարը: Նրանցից հետո Տարպու են գալիս շատ հայ երիտասարդներ: 19-րդ դարի կեսերին նրանց թիվը հասնում է 25 հոգու, և նրանք ստեղծում են մի փոքրիկ հայրենակցական միություն:

Տարպուի համալսարանի հայ շրջանավարտները, որոնց թվում են Գ. Ալիմյանը, Զ. Ավագյանը, Ա. Ռիտրինյանը, Գ. Խաչիսյանը, Գ. Բարխուդարյանը, Քերովյեն և Ռաֆայել Պարկանյանները և շատ ուրիշներ, մեծ գործ կատարեցին հայ ժողովրդի գրական, մշակութային կյանքում: 1848 թ. հայերը Հայոնիայում ստեղծում են հայրենակցական միություն, որի 130-ամյակի առթիվ (1978 թ.) Հայաստանում (Գյումրիում) պարբերաբար և Հայոնիա է տարվել տոնակերպ մի խաչքար (քանդակագործ՝ Հակոբ Ջիվանյան), որի վրա հայերեն, էստոներեն և ռուսներեն գրված է, որ այն նվիրվում է հայ-էստոնական բարեկամությանը:

19-րդ դարի վերջում և 20-րդ դարի սկզբում Հայոնիայի ուսումնական հաստատություններում սովորում էին 200-ից ավելի հայ ուսանողներ, որոնք 1909 թ. ստեղծում են Անդրկովկասի հայկական հայրենակցական միություն, իսկ ավելի ուշ՝ հայ ուսանողների «Հայաստան» կազմակերպությունը: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ հայ ուսանողները վերադարձան հայրենիք:

Հայերի թիվը Հայոնիայում սկսեց ավելանալ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից և հատկապես ԽՍՀՄ-ի քայքայումից հետո: 1989 թ. Տալլինում և Տարպուում կազմակերպվեցին հայկական մշակութային ընկերություններ, որոնք բացեցին կիրակնօրյա հայկական դպրոցներ: 1992 թ. մայիսի 28-ին եթեր հեռարձակվեց «Ծիծեռնակ» ռադիոծրագիրը, որը գործում է մինչ օրս:

Տալլինի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին Հայոնիայի հայության համար ոչ միայն հոգևոր պահանջմունքները բավարարող մի աղոթավայր է, այլև նրանց համախմբող և հայապահպանության գործին իր նպաստը բերող ազգային կարևոր մի հաստատություն:

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Պարմենական գիտությունների դոկտոր